

אוטונומיה בית ספרית ולמידה

רונית בוגלר

עדי בן דוד

ענת זהר

אדם ניר

דן ענבר

משרד החינוך, ירושלים

20 בינואר 2020

היוזמה למחקר: מבט כרונולוגי

השלב הראשון - על הקשר ברמת המדיניות בין האוטונומיה והפדגוגיה.

השלב השני: חקר מקרים - 4 בתי ספר בניהול עצמי, המתאפיינים בהצלחות פדגוגיות מוכחות

השלב השלישי:

מחקר כמותי – מתמקד בקשר בין תחושת האוטונומיה של מורים לבין פדגוגיה פרוגרסיבית ששמה דגש על פיתוח כישורי המאה ה-21.

מחקר איכותני - מתמקד בניסיון לאמוד את המידה בה מתקיימת הוראה פרוגרסיבית ומהן תפיסות המורים ביחס להוראה זו.

המחקר הכמותי

ייחודיות המחקר:

מחקרים רבים התמקדו בזיקה בין אוטונומיה של בית ספר לבין איכות ההוראה והלמידה/הישגים.

המחקר הנוכחי הוא מחקר חלוץ המנסה לקשר בין תחושת אוטונומיה של מורים לבין פדגוגיה פרוגרסיבית ששמה דגש על פיתוח כישורי המאה ה-

המחקר הכמותי: הנחות יסוד

-אוטונומיה של בית ספר מהווה פוטנציאל.

-הקרבה שאוטונומיה יוצרת בין מקבלי ההחלטות למושאי ההחלטה צפויה להגדיל את רלוונטיות תהליכי ההוראה והלמידה לצרכים, לשפר את איכותם ולהגדיל הישגים.

-בתי ספר הנהנים מחופש פעולה יטו להתאים את שיטות ההוראה והלמידה שלהם לרוח הזמן.

-מיומנויות מורים מהוות תנאי הכרחי כדי שאוטונומיה תביא לשיפור בהישגים.

-ממצאים קודמים מעידים כי להעצמת מורים יש משמעות רבה בתרגום הפוטנציאל שאוטונומיה בית ספרית מעניקה להוראה מותאמת ולהישגים.

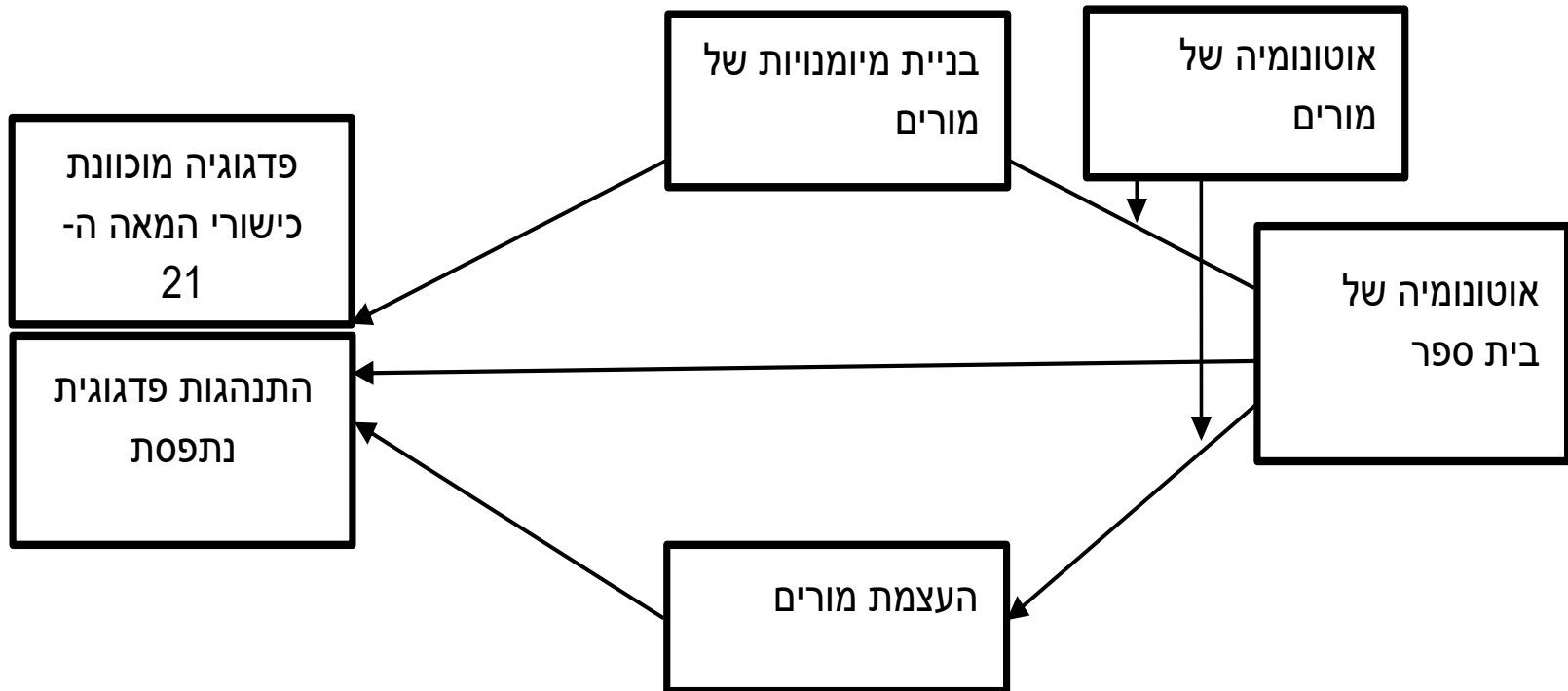
השערות המחקר:

1. ימצא קשר בין אוטונומיה נתפסת של בית ספר לבין איכויות פדגוגיות המאפיינות את מיומנויות המאה ה-21.

2. העצמת מורים ובניית מיומנויות של מורים יתווכו את הקשר בין אוטונומיה של בית ספר לבין איכויות פדגוגיות המאפיינות את מיומנויות המאה ה-21.

3. אוטונומיה של מורים תמתן את הקשר בין אוטונומיה של בית ספר לבין העצמת מורים ובין אוטונומיה של בית ספר לבין בניית מיומנויות של מורים.

מודל המחקר:

שיטה: המדגם

64 חטיבות ביניים:

ירושלים והסביבה – 33 בתי-ספר.

תל-אביב והמרכז – 22 בתי-ספר.

מחוז צפון – 5 בתי-ספר.

מחוז דרום – 5 בתי-ספר.

בכל בית ספר הועברו שאלונים ל- 10 מורים לפחות.
שאלונים הועברו גם למנהלים אך הממצאים שהתקבלו
משאלוני המנהלים לא היו משמעותיים ולכן לא כלולים
בדיווח הנוכחי.

סה"כ השיבו 652 מורים על שאלונים.

שיטה: השאלון

אוטונומיה של בית ספר - נמדדה באמצעות סולם שפותח על ידי שולץ ועמיתיו (Schulz, Ainley, & Fraillon, 2011) המורכב מארבעה משתנים:

1. אוטונומיית בית-ספר ביחס לנושאים כמו תכנון לימודים, הערכת מורים, הקצאת משאבים בתוך בית הספר;
2. מעורבות המורים בנושאים כמו פתרון בעיות בבית הספר והשתתפות בפעילויות הפיתוח והשיפור של בית הספר;
3. מעורבות ההורים בנושאים כמו השתתפות פעילה בוועד ההורים או בוועד הבית-ספרי ותמיכה בפרויקטים שבית הספר מקיים בקהילה;
4. שיתוף התלמידים בקבלת החלטות בנושאים כמו חומרי לימוד והוראה, לוחות זמנים וחוקי בית הספר.

שיטה: השאלון

**אוטונומיה של מורים - סולם שפותח על ידי פירסון
ומומאו (Pearson & Moomaw, 2006), מורכב משני
משתנים:**

1. אוטונומיה בנוגע לתוכנית לימודים

2. אוטונומיה כללית בהוראה

שיטה: השאלון

הוראה המותאמת לאיכויות המאה ה-21: על בסיס פריטים שנלקחו מתוך שאלון טאליס נבנה שאלון. ניתוח גורמים מאשש (Exploratory Factor Analysis= EFA) חשף, שהפריטים מתמיינים לארבעה גורמים:

1. הממד היישומי של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21
2. הממד הרעיוני של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21
3. הוראת ידע בסיסי
4. שילוב טכנולוגיות בהוראה

שיטה: השאלון

התנהגות פדגוגית נתפסת: סולם שפותח על ידי ואן דה גריפט וואן דר וואל (2007) מודד שישה ממדים:

1. יצירת אקלים הוראה בטוח ומעורר;

2. ניהול כיתה יעיל;

3. הוראה ברורה;

4. עידוד למידה;

5. הסתגלות להוראה;

6. אסטרטגיות הוראה ולמידה.

שיטה: השאלון

העצמת מורים – סולם שפותח על ידי שורט וריינהרט
(Short & Rinehart, 1992) וכולל שישה ממדים:

1. מעורבות בקבלת החלטות;
2. הזדמנויות לצמיחה והתפתחות מקצועית;
3. סטטוס;
4. מסוגלות עצמית;
5. אוטונומיה;
6. השפעה.

שיטה: השאלון

בניית מיומנויות של המורים - סולם שפותח על ידי ניר ובוגלר (Nir & Bogler, 2008). כולל 5 פריטים המודדים שביעות רצון של המורים מתהליכי הפיתוח המקצועי שהם עוברים ומתכניות הפיתוח המקצועי בבית-ספרם.

שאלות פתוחות: על דרכי ושיטת הוראה

למעט הסולם שמדד "פדגוגיה מוכוונת כישורי המאה ה-21", מניתוח CFA עולה שהמשתנים בכל סולם נטענים על גורם אחד.

ממצאים

- ניתוח הנתונים התבצע בשתי רמות: המורה ובית הספר. הדיווח הנוכחי – ברמת בית הספר לאחר שהמשתנים המנבאים והמתווכים עברו אגרגציה לרמת בית הספר.
- א. סטטיסטיקה תיאורית, קורלציות ומהימנויות
- ב. מודל רב-רמתי (Multi-Level Modeling, MLM) בו המידע מקונן (מורים מקוננים בתוך בתי ספר)

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
1. אוטונומיית בית הספר									.89	
2. בניית מיומנויות של מורים								.90	.33**	
3. העצמת מורים							.95	.75**	.10	
4. אוטונומיית מורים						.84	.78**	.69**	.10	
5. התנהגות פדגוגית נתפסת					.97	.59**	.72**	.54**	.18	
6. הממד היישומי של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21				.93	-.09	.16	-.04	.11	-.23	
7. הממד הרעיוני של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21			.91	.03	.64**	.81**	.82**	.57**	-.13	
8. הוראת ידע בסיסי		.76	-.12	.12	.11	-.03	-.20	-.01	.12	
9. שילוב טכנולוגיות בהוראה	.72	-.09	.62**	.02	.51**	.49**	.49**	.38**	-.15	
ממוצע	4.69	4.03	5.51	4.04	5.14	4.96	5.19	5.42	4.46	
סטיית תקן	0.61	0.41	0.83	0.44	0.54	0.52	0.69	0.60	0.37	

* $p < .05$, ** $p < .01$

ממצאים עיקריים:

המורים מייחסים אוטונומיה ארגונית לבית-ספרם;
($\bar{x}=4.46$; $sd=.37$).

שבעי רצון מתהליכי ותכניות הפיתוח המקצועי שעוברים;
($\bar{x}=5.42$; $sd=.60$).

חשים העצמה ($\bar{x}=5.19$; $sd=.69$) ואוטונומיה בתפקיד;
($\bar{x}=4.96$; $sd=.52$).

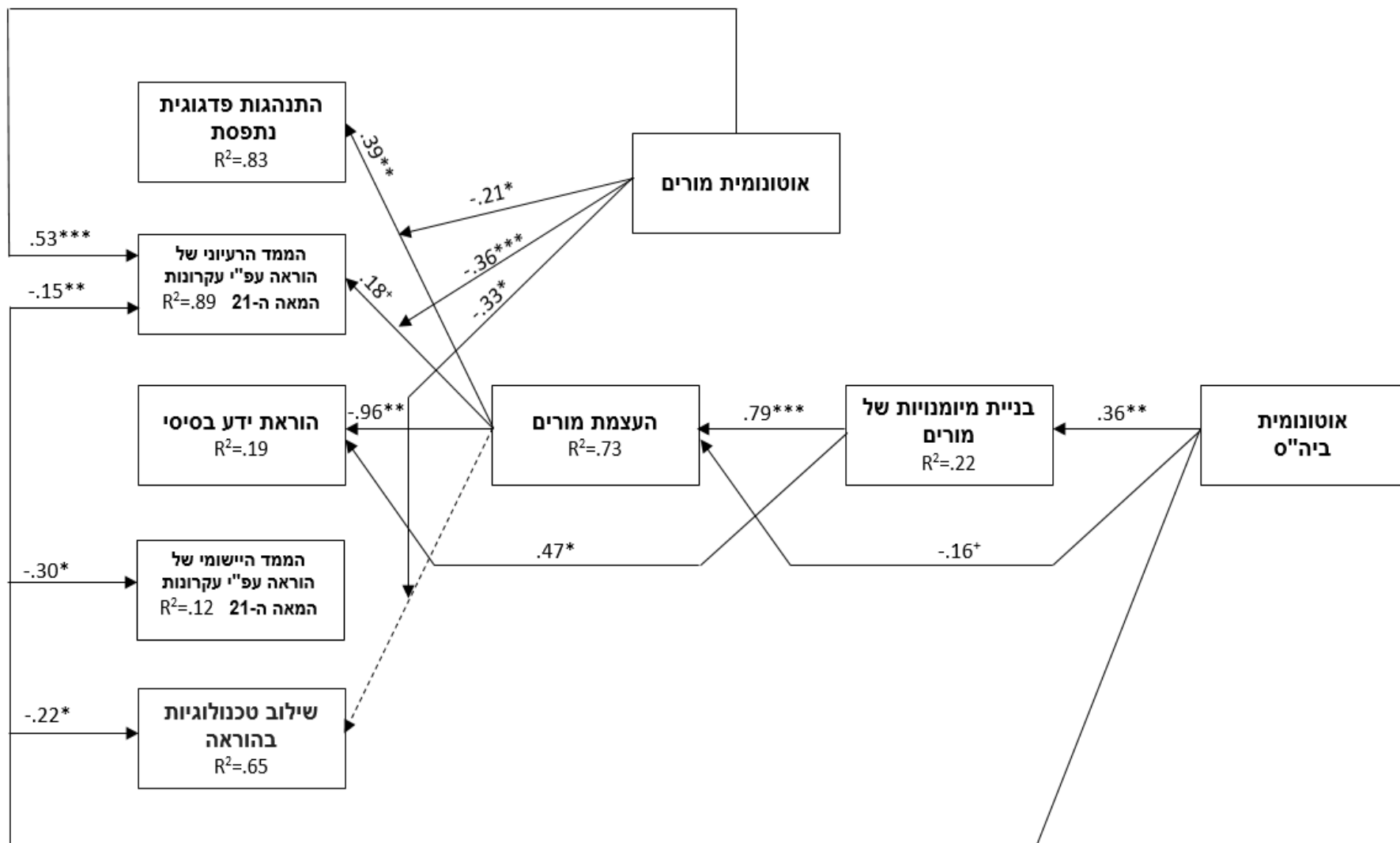
נוטים לפעול ברוח עקרונות הפדגוגיה המתאימה למאה
ה-21 (בטווח מ $\bar{x}=4.04$ עד $\bar{x}=5.51$).

ממצאים עיקריים - מתאמים:

קשר מובהק בין אוטונומיה ב"ס לבין בניית מיומנויות של מורים ($r=.33$; $p<.01$).

לא נמצאו קשרים ישירים מובהקים בין אוטונומיית ביה"ס לבין משתני הפדגוגיה. אם קיים קשר בין השניים, צפוי שיהיה מתווך ו/או ממותן ע"י משתנה/ים אחר/ים.

ככל שהמורים דיווחו על רמות גבוהות יותר של פיתוח מיומנויות מקצועיות, תחושת העצמה ותחושת אוטונומיה אישית, כך הם דיווחו על התנהלות פדגוגית ברמה גבוהה יותר ונטו לנקוט בדפוסים הוראה העולים בקנה אחד עם עקרונות ההוראה הרלוונטיים למאה ה-21.

* p<.10, * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

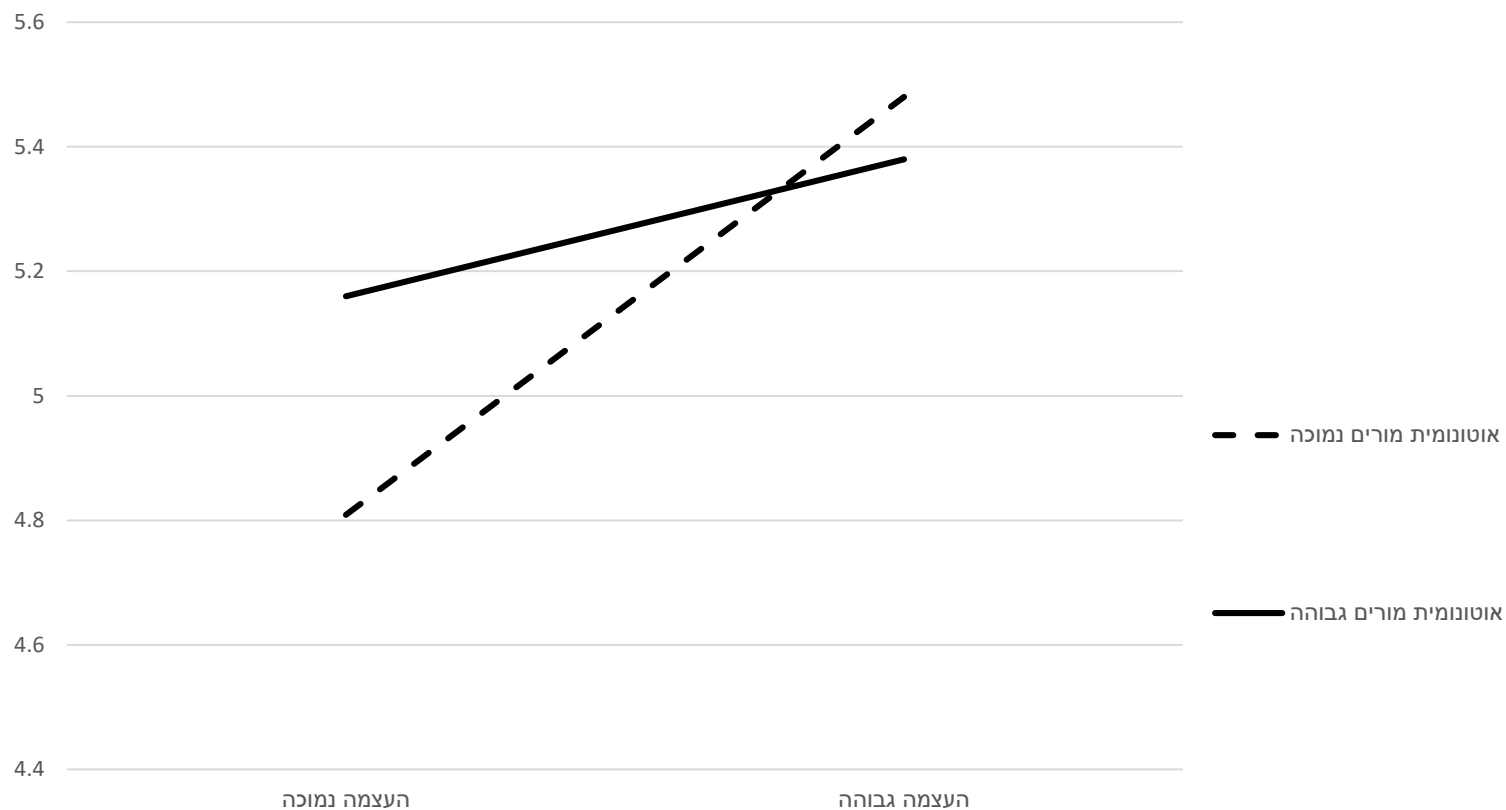
ממצאים עיקריים:

אוטונומיה בית ספרית קשורה באופן חיובי לבניית מיומנויות של מורים; זו קשורה באופן חיובי להעצמת מורים. ההעצמה קשורה באופן חיובי להתנהגות פדגוגית נתפסת ולממד הרעיוני של הוראה עפ"י עקרונות המאה ה-21 ובצורה שלילית להוראת ידע בסיסי.

הקשר בין העצמה לבין התנהגות פדגוגית נתפסת, הממד הרעיוני של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21 ושילוב טכנולוגיות בהוראה ממותן על ידי אוטונומית מורים.

הקשר בין העצמה להתנהגות פדגוגית נתפסת חיובי ומובהק כשאוטונומית המורים נמוכה ($b = .52, p < .001$). כאשר אוטונומית המורים גבוהה, הקשר בין העצמה להתנהגות פדגוגית נתפסת אינו מובהק סטטיסטית.

התנהגות פדגוגית נתפסת

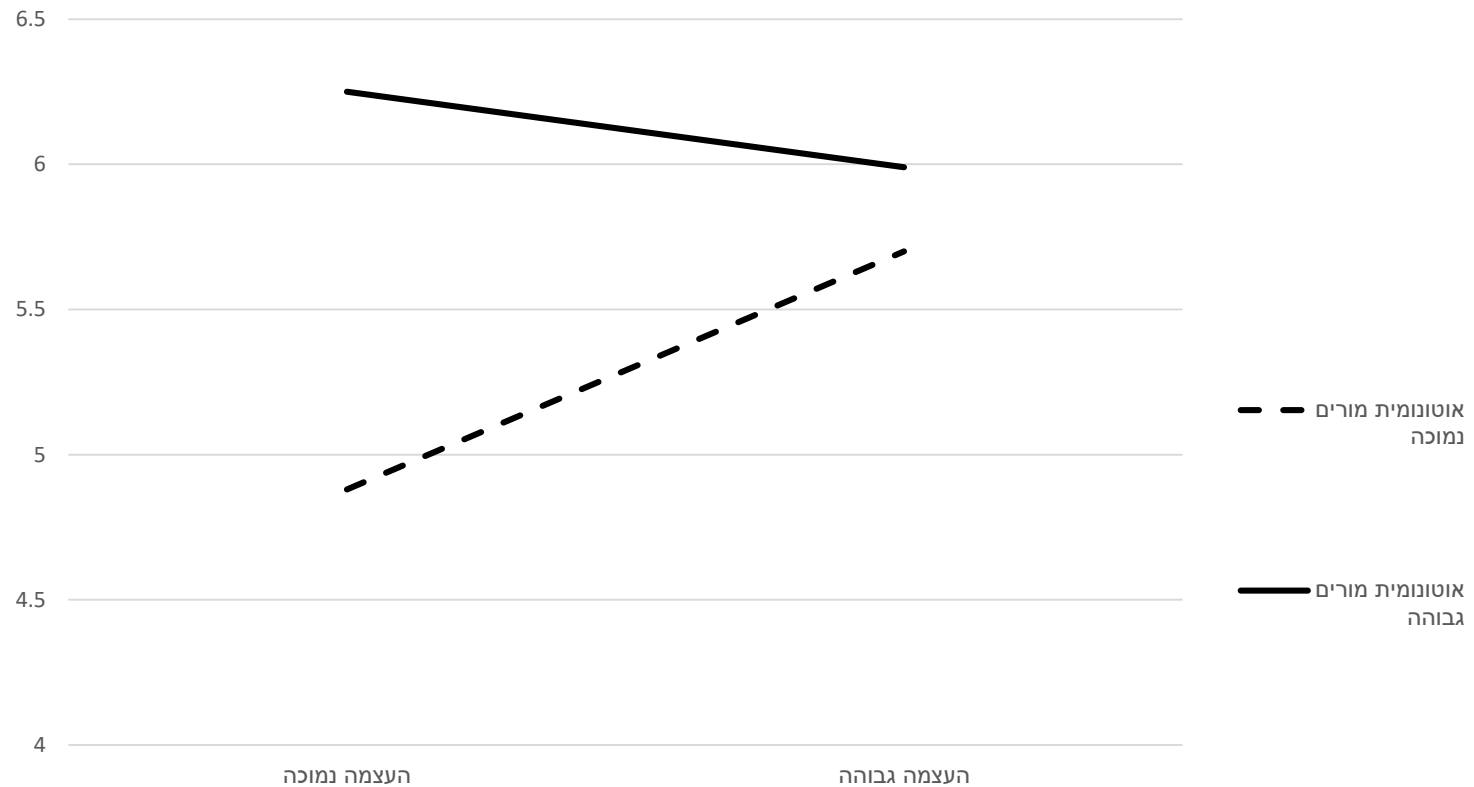
השפעת האינטראקציה בין אוטונומיית המורה והעצמה על התנהגות פדגוגית נתפסת

ממצאים עיקריים – מיתון:

ממצאים דומים התקבלו עבור הממד הרעיוני של הוראה עפ"י עקרונות המאה ה-21; הקשר חיובי ($b = .63, p < .001$) כאשר אוטונומיית המורים נמוכה.

בנוגע לשילוב טכנולוגיות בהוראה, כשאוטונומיית המורים נמוכה, העצמה קשורה באופן חיובי לשילוב טכנולוגיות בהוראה אך במובהקות סטטיסטית $p = .065$ ($b = .31$).
כשאוטונומיית המורים גבוהה, הקשר בין העצמה להיבטי הפדגוגיה (לעיל) אינו מובהק.

הממד הרעיוני של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21

השפעת האינטראקציה בין אוטונומיית המורה והעצמה על הממד הרעיוני של הוראה
על פי עקרונות המאה ה-21

ממצאים עיקריים – מיתון:

משמעות: כאשר מורים חשים שאין להם דרגות חופש בבית-ספרם (=באוטונומיית מורים נמוכה), אך הם חווים העצמה גבוהה בתפקיד, הם נוטים לדווח על תפיסות של התנהגות פדגוגית שמטפחת הוראה מיטבית.

נראה שנדרש פיצוי בדמות העצמה כדי שהמורים ידווחו על פדגוגיה המטפחת הוראה מיטבית. הממצא חזר על עצמו גם בהתייחסות לממד הרעיוני של הוראה על פי עקרונות המאה ה-21 וגם ביחס לשילוב טכנולוגיות בהוראה (ברמת מובהקות של 0.065).

דיון

מטרת המחקר: לבחון האם דרגות החופש המוענקות לבתי הספר דרך האוטונומיה הבית ספרית תורמות לאיכות תהליכי הוראה ולמידה.

נקודת המוצא: אוטונומיה בית-ספרית עשויה להסביר פדגוגיה פרוגרסיבית המדגישה עקרונות כמו גמישות מחשבתית, למידת חקר, יצירתיות ומקוריות.

לכן מודל המחקר התמקד בבדיקת קשרים בין אוטונומיית ביה"ס לבין איכויות פדגוגיות בדגש על כישורי המאה ה-21 תוך התמקדות במנגנונים המתווכים וממתנים קשרים אלה.

דיון - המשך:

קיימת זיקה בין אוטונומיה בי"ס לפדגוגיה. לאוטונומיה יש משמעות בהסבר השונות של משתני הפדגוגיה.

המודלים מגלים שמנגנוני התיווך מאפשרים להוציא את הפוטנציאל הטמון באוטונומיה מן הכוח אל הפועל.

מורים צריכים להיות בעלי יכולות וכישורים מתאימים כדי שיוכלו לנצל באופן אופטימלי את הפוטנציאל שמעניקה האוטונומיה הבית ספרית ולתרגמו לאיכויות פדגוגיות.

הממצאים מעידים גם על חשיבות חופש הפעולה שהמורים חשים מעבר למידת האוטונומיה שהם מייחסים לבית ספרם; חופש פעולה בתוך גבולות מוגדרים עשוי לאפשר הפעלה של שיקול דעת מקצועי.

דיון - המשך:

בניתוח ברמת ביה"ס, השפעת תחושת ההעצמה של המורים הייתה חזקה יותר כשאוטונומיית המורים נתפסה נמוכה. נראה שהאוטונומיה האישית שהם חשים כוללת את מרכיב ההעצמה ולכן אם הם חשים אוטונומיה בתפקיד, ממילא הם חשים מועצמים.

השלכות: חשוב להגדיל את האוטונומיה של בתי הספר כאמצעי לקידום האיכות הפדגוגית המאפיינת את תהליכי ההוראה והלמידה.

אין תחליף לפיתוח מקצועי של מורים אם האוטונומיה הבית-ספרית אמורה להיות מתורגמת לפדגוגיה המותאמת לרוח הזמן.

דיון - השלכות:

מדיניות האוטונומיה מתבטאת לא רק בהיבטים ארגוניים ומבניים; עשויה להשפיע על אופי הפדגוגיה בבית"ס ועל תהליכי הוראה ולמידה המתרחשים בכיתות.

חשוב שמהלכי אוטונומיה ילוו במינימום סייגים ואילוצים המעקרים את חופש הפעולה ממשמעות.

מגבלות המחקר: בעיות תקפות ומהימנות של מדד האוטונומיה הבית-ספרית.

דיווח ממקור אחד, המורים, על כל משתני המחקר.

המחקר בוצע בחטיבות ביניים כשמדיניות פורמלית של אוטונומיה בבית"ס אלה טרם יושמה. לפיכך, המחקר מבוסס על תפיסות אידיאליסטיות של מורים ביחס לאוטונומיית בית-ספרם מבלי שהכירו מדד (רשמי) שיאפשר להם להעריך היכן מצוי בית ספרם ביחס אליו.

המחקר האיכותני